

Nicolau Casaus a Berga, 1942
(foto Jaume Huch; família Casaus)

NICOLAU CASAUS, DE JOVE, A IGUALADA

ANTONI DALMAU I RIBALTA

Nicolau Casaus (1913-2007) ha estat sens dubte un home molt popular a Catalunya. La seva condició de vicepresident del F.C. Barcelona entre 1978 i 2003 i el seu tarannà bonhomí, amb trets tan característics com els seus havans, els seus discursos i la seva propensió a la sentimentalitat, van guanyar-li un afecte sincer per part dels penyistes, socis i seguidors del Barça i van convertir-lo en el millor ambaixador dels valors del seu equip. Tot plegat, unit al ressò mediàtic del futbol en general i del seu club en particular, van donar-li una enorme projecció, que va concretar-se també, com és lògic, en moltes pàgines escrites, en multitud d'entrevistes, reportatges i llibres.¹

Però hi ha una llarga pàgina de la vida de Casaus que encara és molt desconeguda.² Es tracta dels seus anys d'infantesa i joventut a la seva ciutat, Igualada, en la qual, i més enllà d'una incipient afecció futbolística, va jugar un paper molt actiu en el món del sindicalisme i de la política, en els temps convulsos de la República i de la Guerra Civil. Aquest activisme va comportar-li després un càstig sever per part del nou règim franquista, de manera que el futur vicepresident del Barça va treure'n conclusions no gaire amables i, fent

un tomb radical a la seva trajectòria, va preferir arxivar-ho en un passat boirós. Per això en parlava més aviat poc, i per això hi ha tan poca gent, sobretot fora d'Igualada, que en conegui gran cosa, més enllà d'algunes frases i anècdotes que s'han anat repetint, amb més o menys exactitud, en les biografies i els obituaris. Però el rastre que queda d'una memòria escassa i, sobretot, la petja inesborrable dels papers permeten de reconstruir aquells anys de joventut d'un home ben particular que llavors vivia una aventura apassionant, no precisament mancada de polèmica, al servei de les seves idees d'esquerra i de progrés. Aquest treball es proposa, doncs, treure a la llum aquell període en la seva faceta més pública, defugint tanmateix els aspectes més personals i més íntims d'un personatge prou controvertit.

1. Com és prou sabut, va haver-hi un altre igualadí a la junta del Barça de l'època de Josep-Lluís Núñez: es tracta de Josep Mussons i Mata (1925), que va ser vicepresident entre 1978 i 2000 i que ens ha deixat els seus records d'aquells anys a *El Barça vist per dins. Pinzellades de la penúltima generació* (Lleida: Pagès Editors, 2003).

2. Malgrat la seva brevetat, l'aproximació més fonamentada a aquesta etapa de la vida de Casaus la va resumir bé Josep M. Solé i Sabaté en l'article «El enigma político de Nicolau Casaus», a *La Vanguardia* de 10-8-2007. Hi ha també dos llibres biogràfics sobre Casaus que se n'ocupen breument: Alberto Sanchis, *Nicolau Casaus. El señor del Barça*, Barcelona: El Mundo Deportivo, 2003, 111 p., i Manuel Tomás Belenguer, *Nicolau Casaus. Un señor embajador*, [València]: Distribuidora Cultural Rubio, 2008, 348 p. (aquest darrer és una obra de gran format i magníficament editada i il·lustrada). Finalment, i pel que fa al temps de la República i la Guerra Civil a Igualada, és imprescindible el llibre de Miquel Térmens i Graells, *Revolució i guerra civil a Igualada (1936-1939)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Ajuntament d'Igualada, 1991.

Josep, Nicolau, Lola i Robert Casaus i Jené (foto M. Rius; família Casaus)

ELS PRIMERS ANYS

Com és prou sabut, i malgrat els seus vincles igualadins, Nicolau Casaus de la Fuente i Jené no va néixer pas a la capital de l'Anoia, sinó a Mendoza, a l'Argentina, concretament el 12 de febrer de 1913.³ El seu pare, José (Pepe) Casaus de la Fuente Beola, havia vingut al món a Lora del Río (Sevilla) el 31 d'agost de 1875, i la seva mare, Gertrudis Jené i Bausili, havia nascut a Cervera el 12 d'agost de 1883. Nicolau tenia dos germans més

grans que no pas ell, Dolors (Lola, Barcelona, 6-9-1907 – Igualada, 13-3-1973) i Josep (Barcelona, 17-3-1911 – 17-12-1991), i un germà petit, Robert, que va morir tòxic als setze anys.⁴

Casaus era fill i nét de militars: segons ell mateix explicava, el seu avi va ser «general» –en realitat, coronel– a la guerra de Cuba i es va casar amb una cubana molt guapa i molt rica: «*Fue la primera mujer a la que vi fumar puros, cuando iba a Madrid a visitarla a ella y a mis tías*».⁵ Pel que fa al seu pare, es va llicenciar de primer tinent,

3. En els primers epígrafs d'aquest capítol, seguirem fonamentalment, amb dades que hem completat, els dos llibres que podem considerar com a biografies «oficials» de Casaus i que hem citat en la nota precedent.

Sembla que la inscripció del naixement no va efectuar-se fins al 4-3-1913 (vegeu acta de matrimoni del 29-5-1937, Registre Civil d'Igualada).

4. Arxiu Comarcal de l'Anoia, Arxiu Municipal d'Igualada (ACAN-AMI), padró general d'habitants de 1936.

5. Alberto Sanchis, «Barça-Madrid. El gran duelo», *Mundo Deportivo*, 12-2-1999. L'avi es deia Pedro Casaus Lopera, pertanyia a l'arma d'artilleria i va retirar-se, amb el grau de coronel, l'any 1907 (*La Vanguardia*, 16-4-1907). Vegeu-ne l'esquela a *ABC*, 17-12-1924.

quan encara era ben jove, mentre que un oncle seu, Pedro, que era capità del terç de voluntaris, va morir combatent a l'Àfrica, cosit a trets a la batalla de Tizzi-Azza.⁶

Estant destinat el pare de Nicolau al castell de Figueres, va conèixer allí la seva futura esposa, que era d'ascendència gironina. Després de viure un temps a Girona i Barcelona, se'n van anar a l'Argentina amb els dos fills grans i van muntar una acadèmia d'idiomes a Mendoza, prenent peu en la condició de políglota del pare. Però el negoci no va funcionar i, al cap de cinc anys, el 1915, la mare va tornar tota sola amb els quatre fills i se'n va anar a viure a Igualada, on ella tenia família per la banda de cal Bausili.⁷ Mentrestant, Pepe Casaus va restar a l'Argentina liquidant el negoci. Mare i fills van instal·lar-se al carrer de Sant Carles i ella, que era filla d'un catedràtic i tocava l'arpa i el piano, va començar a treballar tanmateix com a dona de fer feines a l'Ajuntament per poder-se guanyar la vida. Més endavant va comprar-se una màquina d'escriure i es va dedicar a redactar cartes per encàrrec de persones analfabetes que captava gràcies al rètol que va posar a la porteria de casa seva i que deia: «Se escriben cartas».⁸

Nicolau, doncs, va passar la seva infantesa i joventut a Igualada. Com que el pare no donava senyals de vida ni enviava diners des de l'Argentina, els tres nois grans es van posar aviat a treballar. Nicolau va fer-ho als nou anys d'aprenent a la impremta de cal Poncell, al passeig Verdaguer, on guanyava cinc pessetes de setmanada, i als vespres anava a les classes nocturnes de l'Ateneu Igualadí

Nicolau Casaus amb dos amics igualadins (Joan Sisquella i ...) (foto família Casaus)

que rebia de la mestra Sofia Castro.⁹ Cal dir, per cert, que el retorn d'Amèrica, tan tardà, del cap de família té alguns trets com a mínim novel·lescos:

«De repente, Pepe [Casaus] decidió regresar pero el barco en el que tenía que hacerlo naufragó y él no figuraba entre los supervivientes. Gertrudis temió lo peor, que el Atlántico se lo hubiera tragado. Se hicieron misas por su eterno descanso, ella y sus hijos se pusieron de luto, hasta que un buen día, cinco meses después, Pepe apareció diciendo que se

6. Sobre el pare, *La Vanguardia*, 24-6-1908 i 8-10-1908. Sobre l'oncle, *ABC*, 24-6-1923; n'hi ha una fotografia.

7. El viatge va fer-se a bord del precari transatlàntic espanyol *Valbanera*, un vapor mixt de càrrega i passatge que solia transportar emigrants d'Espanya a les Antilles i altres ports americans i que va naufragar pocs anys després, concretament el setembre de 1919.

8. M. Tomàs Belenguier, *Nicolau Casaus. Un señor embajador...*, p. 11.

9. Sofia Castro i Aguilar, nascuda el 24-6-1903 a Besalú i casada el 24-7-1935 amb Benito Rodríguez, era germana d'Antoni Castro, el cap de vigilància municipal d'Igualada. Després de la guerra, Sofia Castro va ser depurada pel règim franquista. Va morir a Granollers el 28-8-1979.

*había salvado de milagro y que había estado todo aquel tiempo en una isla desierta. ¿Verdad o una historia que se inventó para justificar la desaparición? Volvía de Argentina tan pobre o más que cuando emigró».*¹⁰

Parlem ara, un moment, de futbol. Nicolau va anar als maristes i els escolapis i es va aficionar a l'esport. Ell mateix ho explicava d'aquesta manera:

*«Siempre he estado relacionado con el deporte porque me ha entusiasmado desde niño. Estuve bastante tiempo jugando de medio en el Igualada [el 1931] y también lo intenté con el baloncesto, pero en ambas cosas era muy malo. Sólo destacó en atletismo, llegando a ser campeón de altura».*¹¹

Va jugar també en l'equip de futbol de l'Ateneu Igualadí i, el 1925, amb 12 anys, a l'equip dels Maristes, on era centrecampista. I, sempre segons les explicacions del mateix Casaus –que alguns han considerat fantasioses–, va ser Josep Samitier en persona qui va fer-lo soci del F.C. Barcelona, ja que, cinc anys abans, li va caure en gràcia aquell vailet que es va oferir a portar-li la maleta per poder veure gratis un partit amistós Igualada-Barcelona, el 4 de març de 1922. Per cert, el primer partit del Barça que Casaus va veure va ser contra l'Sparta de Praga, també el 1922, al camp de la Fuixarda...

10. A. Sanchis, *El señor del Barça...*, p. 15. M. Tomàs Belengué completa la versió increïble de Pepe Casaus afegint-hi que aquest, gràcies a ser un gran nedador, va ser l'únic supervivent del naufragi, juntament amb l'aleshores secretari general del RCD Espanyol, Emili Sempere, salvat per ell (*Nicolau Casaus. Un señor embajador...*, p. 13).

Pepe va restar a Igualada i la família el va perdonar. Després d'un breu pas per l'Ajuntament, treballaria en feines diverses –entre les quals, de nou, l'ensenyament– i moriria el 1941 a punt de complir els 70 anys. Gertrudis va arribar fins als 87 i va morir el 17-9-1969. Afegim encara que els germans grans de Nicolau, Josep i Lola, van casar-se, respectivament, amb Dolors Mussons i Serra, d'Òdena, i Miquel Genovès i Sogas, de Santa Margarida de Montbui.

11. Carme Barceló, «Sonrisas y lágrimas», *El Mundo Deportivo*, 9-7-1985.

Després va fundar a Igualada, el 1931, la penya barcelonista Germanor, una agrupació recreativa de nois i noies que també feien teatre i que organitzava autocars tant per anar a veure el Barça al seu estadi com per als desplaçaments. Casaus va ser un gran animador dels partits de futbol, que acostumaven a jugar al camp de l'Estrassa, a la Pobla de Claramunt, i de l'activitat teatral, que solia representar-se al Centre Catòlic, i va ser també el president de la penya, que tenia el seu domicili a la Rambla Sant Isidre, núm. 2.¹²

I va ser a la Penya Germanor on va conèixer Pepita Masip i Sàbat, una noia nascuda a Igualada el 20 de maig de 1913, filla d'una nissaga de tintorers per línia paterna que tenien una popular botiga de roba al carrer de Santa Maria i emparentada amb els Sàbat del gènere de punt. I va ser durant la guerra que es van casar en una doble cerimònia, una de civil i una de canònica. La civil va tenir lloc a plena llum a les dotze del migdia del dissabte 29 de maig de 1937 davant d'Antoni Massana i Morros,¹³ jutge popular local, i de Maria Casals i Vilaseca, secretària, i hi van actuar com a testimonis Roser Cortada i Bodet i Francesc Bosch i Miserachs.¹⁴ La religiosa va ser pràcticament clandestina: *«Les casó un jesuïta que se dedicaba a repartir leche por los hogares. La ceremonia se celebró en una casa particular de unos amigos de la familia de la novia y el cura usó una cómoda como altar».*¹⁵ En efecte, el celebrant va ser el P. Joan Puiggròs i Sala, un jesuïta nascut a Rubió

12. Segons declaracions d'alguns dels seus membres en el procés franquista contra Casaus, a principis de 1936 la penya va rebre l'ofertament de tenir la seva seu als locals d'Acció Catalana Republicana, però va ser sobretot Casaus qui va desaconsellar aquest trasllat que implicava una vinculació política.

13. Ton Massana (Igualada, ~1879 – Perpinyà, 1966) era un carreter militant de la CNT, del sindicat de la construcció d'Igualada. Membre de la junta de l'Ateneu Porvenir (*l'Ateneu*), solia presidir molts mítings de la Federació Obrera. Va alinear-se amb els trentistes. El 1939 va exiliar-se a França.

14. Registre Civil d'Igualada, llibre de Matrimonis, 1937, acta núm. 20.

15. A. Sanchis, *El señor del Barça...*, p. 17.

Casaus i companys de la impremta Codorniu (agost de 1929) (foto família Casaus)

el 1899 i expert en bioquímica i microbiologia que mensualment visitava el domicili de Josep Martínez i González, lloc on va celebrar-se el casament. Els testimonis van ser el mateix Josep Martínez i el lampista Benet Mestres i Riba. També durant la guerra, concretament el 27 d'abril de 1938, va néixer el primer fruit del matrimoni, una nena a qui van posar el nom de Roser.¹⁶

16. Hi ha un ball contradictori de dates en aquests esdeveniments familiars. Segons la inscripció del Registre Civil, el casament civil va tenir lloc el 29-5-1937; en canvi, segons la inscripció del llibre de Matrimonis de la parròquia de Santa Maria (ACAN-AMI, 1939, 7), la cerimònia religiosa s'hauria celebrat no pas el mateix dia sinó molt després, concretament el 13-11-1938. Cal dir, tanmateix, que aquesta darrera unió no va poder ser inscrita fins al 1939, ja després de la guerra, i que en la inscripció es va fer constar que «*atendidas las circunstancias del dominio marxista en nuestro territorio, faltan algunos datos*». Pel que fa a Roser Casaus i Masip, la inscripció del llibre de Baptismes (ACAN-AMI, 1938, 8) n'assenyala el bateig per al 13-11-1938, que és la mateixa data de la inscripció del matrimoni religiós...

En aquells moments, Casaus es trobava al ple de la seva militància sindical i política, de la qual parlem seguidament.

L'ACTIVITAT SINDICAL I POLÍTICA

Ja als seus divuit anys, Nicolau Casaus va pertànyer uns quants mesos a la CNT, el sindicat anarquista, on l'octubre de 1931 era membre de la junta del sindicat d'Arts Gràfiques, adherit a la secció d'Oficis Varis.¹⁷ Però l'abril de 1933, el personal de les impremtes igualadines va decidir incorporar-se a la UGT, amb gran indignació dels llibertaris.¹⁸ Això va orientar la trajectòria personal

17. Casaus vivia llavors a la Rambla General Vives, 7, 1r.

18. Una crítica ferotge a aquesta decisió al periòdic anarquista *El Sembrador*, 21-4-1933. Aquest quinzenal va resoldre fins i tot fer-se imprimir a Manresa a partir del maig per no col·laborar amb els impressors de la UGT.

FOTO: ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA

FOTO: ARXIU COMARCAL DE L'ANOIA

Balcons de Can Rovira (UGT) (1936) i antic Centre Catòlic (UGT i CADCI) (1937-1938) (fotos Procopi Lluçà, AFMI, 374 i 382)

de Casaus, de manera que el 24 de maig de 1936, és a dir, poc abans de l'inici de la Guerra Civil, va ingressar a la Unió General de Treballadors (UGT), on estava cridat a jugar un paper molt actiu. En una curiosa barreja i confusió que no són tan extraordinàries en anys de joventut i de

convulsió política, cal dir també que simultàniament va ser soci del Centre Catòlic i que, poc abans, concretament entre el febrer i el novembre de 1934, va ser membre de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, en la qual també militava el seu germà Josep.¹⁹ Va ser membre, també, del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI), que a Barcelona havia estat tancat des del Fets d'Octubre de 1934 i que a Igualada va iniciar la seva activitat amb la represa del Centre, el març de 1936.

Abans de prosseguir amb l'activitat política i sindical de Casaus, s'imposa una breu explicació històrica. Cal dir que, segons sembla, la UGT devia començar la seva activitat a Igualada a l'inici de 1932, en l'època en què dominava al sindicat el corrent més largocaballerista i antiautonomista del socialisme català, representat per Josep Vila Cuenca, el secretari general d'aleshores. Sembla que l'arrencada, lenta i sempre molt difícil, va nodrir-se d'alguns impressors i de paletes de l'empresa de construccions Cinto. Segurament a partir de finals de 1934, va agafar plenament les regnes de la UGT igualadina un carter galleg, Àngel Villar Vázquez, del qual ja parlarem després. En el moment de produir-se l'alçament militar i l'inici de la guerra, estava integrat únicament pel sindicat de Banca i Borsa i pel d'Oficis Diversos, format en la seva majoria per treballadors d'Arts Gràfiques. El fort moviment sindical que va endegar-se a partir d'aquell moment, amb la sindicació obligatòria, va canviar completament les coses: només dels anomenats Sindicats Autònoms –entre els quals el CADCI– van entrar en massa a la UGT més de 1.500 afiliats. Llavors va formar-se una Federació Local amb un comitè executiu integrat precisament per Nicolau Casaus, Vicenç Puigrodon i

19. Vegeu la seva fitxa d'afiliació a la UGT a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), PS-Barcelona, 1456, 1, que reproduïm més endavant. Es dona la circumstància paradoxal que, durant la guerra, el PSUC va tenir la seva seu precisament a l'antic local dels fejecistes, al carrer Nou.

Miquel Jordana, tots tres afiliats abans del 19 de juliol.²⁰

D'altra banda, i just a l'inici de la guerra, el 23 de juliol de 1936, va fundar-se a Barcelona el Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), a partir de la fusió de diverses organitzacions socialistes i comunistes, partit que es va adherir a la Internacional Comunista. Llavors la UGT de Catalunya va convertir-se, en paraules de Joan Comorera, en «l'instrument sindical» del PSUC i, de fet, i més particularment en una població com Igualada –que llavors rondava els 15.000 habitants–, les dues organitzacions van convertir-se en totalment indestriables i van anar compartint i combinant els seus càrrecs directius i els seus afiliats. Aquest conglomerat va completar-se encara amb les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC), amb la creació d'una delegació igualadina de la Federació Nacional de Pioners de Catalunya –una organització per als infants– i amb l'adhesió a la UGT de l'esmentat sindicat dels dependents, el CADCI, que va produir-se el 2 d'agost de 1936.

D'aquesta manera, el «conglomerat» va passar a constituir una competència temible per al sindicat que sempre havia tingut l'hegemonia a Igualada, l'anarquista CNT, fins al punt que, en el conjunt de l'Anoia, el nombre d'afiliats de la UGT tota sola va acabar essent idèntic al de la CNT i, en el cas concret de la ciutat d'Igualada, el sindicat socialista (4.000) fins i tot va passar al davant del sindicat anarquista (3.100).²¹ Això s'explica en bona mesura perquè durant la guerra, i a l'hora de buscar un aixopluc sindical que es feia neces-

sari, molts sectors moderats de la població van adherir-se a la UGT: és el que el líder anarquista igualadí, Joan Ferrer i Farriol, que com tots els seus correligionaris considerava la UGT simplement com la «central de l'esquirolatge», va descriure amb acidesa, molts anys després, d'aquesta manera: «*El que ha estat després aquest ugetisme, serva referència al proteccionisme ofert a la gent de dretes a canvi d'un carnet «uge-psuquista», i així inflar el globus d'un organisme sense mica d'història a la conca de l'Anoia*».²²

Diguem també que el fet que les quatre organitzacions del «conglomerat» mantinguessin estructures pròpies i ocupessin en certs moments –no sempre– locals diferenciats no va ser cap impediment per a aquesta barreja *de facto* que acabem de descriure. Durant la guerra, el PSUC va instal·lar-se als antics locals del Centre Catòlic del número 2 del carrer de l'Amnistia (durant el franquisme carrer de Toledo i actualment carrer dels Esquiladors). La UGT, per la seva banda, va tenir la seva seu principal, primer, als antics locals de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, al número 32 del carrer Nou (llavors carrer de Germinal Vidal, i amb balcons sobre la plaça de la Constitució) i després, a partir del febrer de 1937, també a l'antic Centre Catòlic i llavors propietat del CADCI, al núm. 2 del carrer de l'Amnistia.²³ D'altra banda, PSUC i UGT compartien el mateix òrgan periodístic local, el setmanari *Horitzons*, aparegut el gener de 1937.

20. Aquestes darreres dades a Sol, «Balanç d'un any de vida sindical igualadina», *Horitzons*, 27, 6-8-1937, p. 2.

21. Només la UGT sola, manifestava tenir 46 sindicats i 8.000 afiliats a la comarca de l'Anoia (*Horitzons*, 6, 6-3-1937). Les xifres d'Igualada a David Ballester, *Els anys de la guerra. La UGT de Catalunya* (1936-1939), Barcelona: Columna/Fundació Josep Comaposada, 1998, p. 340.

22. Joan Ferrer i Farriol, *Costa amunt. Elements d'història social igualadina*, Choisy-le-Roi: [Terra Lliure], 1975, p. 196. Per error, Ferrer anomena sempre Àngel Villar amb el nom de «Manuel». Diguem també que, en algun moment, Ferrer, no es va estar d'escriure que «els psuquistes igualadins sou el braç dret de la burgesia i els continuadors de l'obra de Sant Ignasi de Loiola» (vegeu *Horitzons*, 24-7-1937).

23. Al local del carrer Nou s'hi van quedar algunes federacions d'ofici de la mateixa UGT, com ara, entre d'altres, el Sindicat de l'Element Directiu, Tècnic i Auxiliari del Gènere de Punt o la Federació de Treballadors de l'Ensenyança.

Ángel Villar (1936), Antoni Borràs (1933) i Nicolau Casaus (1929)

Una darrera prova d'aquesta unió estreta entre el PSUC i la UGT ens la dona l'historiador David Ballester citant precisament el cas d'Igualada: «A Igualada, on la vida del partit no fou sempre un model de placidesa, es recomanava a finals de juny de 1937 que els dirigents del sindicat tinguessin una «obra comunista». Poc després el Sindicat d'Arts Blanques [i Alimentàries, de la UGT] de la ciutat establia que tots els afiliats que marxessin al front estaven obligats a afiliar-se al PSUC, i, per culminar aquest procés, el 29 de setembre s'estableix que per ser de la junta del sindicat és «convenient» estar afiliat al partit».²⁴

ELS LÍDERS IGUALADINS: VILLAR, BORRÀS I CASAUS

Doncs bé: els líders igualadins d'aquest «conglomerat» PSUC-UGT-JSUC-CADCI van ser bàsicament tres. En primer lloc, l'esmentat Ángel Villar Vázquez (Gomelle, Lugo, 1897 – Baiona, França, 1987), vell militant socialista, funcionari de Correus i pare de vuit fills, que va ostentar-ne en tot moment la màxima representació i que va ser també conseller municipal a partir de l'octubre de

24. D. Ballester, *Els anys de la guerra...*, p. 119. A Igualada, aquest sindicat dels forners tenia 25 afiliats (ANC, PS-Barcelona, 827, 28).

1936, quan la situació es va «normalitzar» després del període sanguinari dels primers mesos a càrrec de les patrulles de control. Resident a Igualada des del setembre de 1934, Villar va acabar fugint a França i vivint a l'exili de Bordeus.

En segon lloc, Antoni Borràs i Quadres (Igualada, 1907-1957), un blanquer igualadí i excel·lent arqueòleg que també va ocupar importants càrrecs polítics, sindicals i municipals i que precisament va ser sorollosament expulsat del PSUC poc abans de l'entrada dels «nacionals» a la ciutat. En ple franquisme, després de complir presó fins al 3 d'abril de 1944, Borràs va refer la seva vida, va ser un actiu membre del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i va morir als 50 anys d'un accident a la seva pròpia adoberia.

El tercer home rellevant va ser justament Nicolau Casaus, que va centrar la seva activitat a la UGT, on ja hem vist que va ingressar poc abans de la guerra, on va presidir el sindicat d'Indústries Gràfiques i on va ser membre del comitè local i secretari d'Organització i secretari de Masses del comitè comarcal (1937-1938), amb alguna interrupció per un temps breu.²⁵ És a dir, Casaus era l'home que tenia l'autèntic control de l'aparell,

25. L'elecció com a secretari d'Organització de la UGT de l'Anoia va produir-se en el Ple Comarcal Ordinari del 28-2-1937 (vegeu *Horitzons*, 6, 6-3-1937).

Ple comarcal de la UGT, 10-10-1937. Presideix l'acte un retrat d'Antonio Sesé, secretari regional de Catalunya assassinat el 5-5-1937. Casaus és el segon per l'esquerra (president de mesa). A la taula central, el segon per l'esquerra és Àngel Villar, secretari general de la UGT de l'Anoia (foto Procopi Lluçà, AFMI, 482)

que convocava les reunions, que expedia els certificats d'afiliació i d'adhesió al règim i que va representar la UGT en tota mena d'organismes, des del Comitè local pro-Homenatge a la URSS –amb motiu del XX aniversari de la seva revolució social (novembre de 1937)– fins al Comitè d'Enllaç Comarcal CNT-UGT (maig de 1938). Un comitè que pretenia suavitzar les males relacions entre els dos sindicats i que, encara en vigílies del final de la guerra, va organitzar campanyes com per exemple, per citar-ne només una, la Diada del Proletari celebrada el 31 de desembre de 1938, «per contribuir a la Campanya pro roba d'hivern per al Combatent».²⁶

26. ANC, PS-Barcelona, *passim*, i Centro Documental de la Memoria Histórica (arxiu de Salamanca), PS-Cardes, 1142.

L'activitat de Casaus en aquell període va ser realment frenètica i resulta impossible fer-ne la crònica completa: a més de les reunions, els articles i l'activitat burocràtica del sindicat, només cal assenyalar, per exemple, la gran campanya d'agitació i propaganda endegada per a la constitució del Front Popular Antifeixista que va significar, entre altres coses, que entre el 24 de març i l'1 d'abril de 1938, aquell jove impressor prengué part en mitja dotzena d'actes a tota la comarca, des de Castellfollit de Riubregós fins al Bruc: era el moment crític en què l'«enemic feixista ha posat els peus a la nostra pàtria» i en què l'orator de Casaus, que molts anys després faria tant d'efecte, anava foguejant-se.²⁷

27. *Horitzons*, 57, 25-3-1938, p. 8.

Cal observar també que Nicolau Casaus va ser l'element més determinant perquè, l'agost de 1937, el PSUC acabés decidint formalment la retirada dels seus consellers de l'Ajuntament –de fet, la retirada real ja venia del moment dels Fets de Maig–, a causa de «l'ambient d'asfíxia» que segons ells s'hi respirava. La majoria municipal estava a mans d'ERC i de la CNT i les discussions amb la minoria eren constants i cada cop més agres.²⁸ Com a bon secretari d'Organització, Casaus era un perfecte coneixedor de les normes i circulars del sindicat emanades d'instàncies superiors, i les seves intervencions en les assemblees, que eren contínues, responien sempre a la defensa de les posicions ortodoxes. Quan els punts de vista dels companys s'extremaven d'una manera o altra, sempre buscava de poder-les conciliar. Així, en l'acta d'una reunió de les juntes de la Federació Local d'Igualada de la UGT, llegim el següent: «Casaus està d'acord amb lo manifestat pel company Borràs i diu que si, per dissort, els feixistes arribaven al Molí Nou, no ens entretindriem pas a discutir si hi havia petiteses entre nosaltres, sinó que tots, com un sol home, ens aixecarem per barrar-los el pas».²⁹

Un element polèmic d'aquest període de la vida de Nicolau Casaus va ser el fet que, havent conservat la nacionalitat argentina, es va estalviar d'anar al front. En un temps en el qual tots els joves corrien un gravíssim perill de perdre la vida o resultar ferits, aquesta situació peculiar del secretari d'Organització de la UGT cridava poderosament l'atenció i molts dels seus conciutadans no es van estar de retreure-li a la cara i de considerar-lo, directament, un desertor. Un exemple revelador d'aquesta polèmica el trobem en la reunió en què l'anomenat radi d'Igualada del PSUC va decidir l'expulsió d'Antoni Borràs i Quadres, el 17 de

28. *Ibidem*, 29, 20-8-1937. Vegeu també, uns quants mesos abans, l'acta de la reunió de la federació local de la UGT de 9-3-1937 (ANC, Llibre d'actes de la federació local d'Igualada de la UGT, PS-Barcelona, 1055, 2).

29. Reunió de l'1-4-1937 (ANC, *ibidem*).

desembre de 1938.³⁰ L'acta d'aquesta reunió recull el grau de tensió que es va produir aquell dia i afirma el següent:

«[...] És llavors quan s'aixecà el camarada Borràs i enmig de l'estupefacció de tots els reunits, comença a atacar durament el Partit i diu exactament que [...] en el Comitè hi ha un estranger que segons mandat de la III Internacional deuria d'estar incorporat; es refereix al company Casaus, Secretari de Masses, que marxà voluntari amb altres membres que llavors eren del Comitè, i que el Comitè Central féu tornar al seu Radi com es pot comprovar immediatament, puix que quan es presentà anava acompanyat del company [Miquel] Guitart Roura».³¹

Clourem aquest epígraf dient que, cap al setembre de 1936, Casaus va haver de desplegar tota la seva capacitat d'influència per aconseguir que fos alliberat el seu pare –que era d'ideologia monàrquica– de la presó habilitada a l'antiga capella dels Dolors, lloc on havia estat empresonat qui sap si com un element de pressió i de guerra bruta per part de les milícies de la CNT-FAI que, com hem vist, rivalitzaven tan obertament amb la UGT en la disputa pel territori sindical. Aquestes gestions van aconseguir, per fi, que el dia 12 de setembre, a les tres de la tarda, Pepe Casaus i unes altres onze persones, entre elles Benet Tomàs i Bascompte, fossin alliberades. Per contra, un altre grup nombrós va romandre engarjolat a l'antiga

30. El radi era, per damunt de la cèl·lula, l'estructura bàsica d'organització, local o comarcal, del PSUC i existia quan el nombre d'afiliats d'una població superava el nombre de deu.

31. Document annexat a la causa 025341 del Tribunal Militar Territorial Tercer (text original català i, a continuació, traducció literal castellana, folis 82 i ss), Arxiu del Govern Militar de Barcelona (AGMB). Segons el mateix Casaus, va allistar-se temporalment amb les Brigades Internacionals (vegeu Miquel Pairoli, «Nicolau Casaus. La memòria històrica del Barça», a *Presència*, 849, 29-5-1988, p. 4). Diguem també que, poc temps després, Casaus i Borràs coincidirien novament a la presó franquista.

**Organ del Partit Socialista Unificat de Catalunya (Internacional Comunista)
Comarca d'Anoia**

capella: divuit d'ells serien cruelment assassinats cinc dies després, el 17 de setembre de 1936, a prop del cementiri de la Pobla de Claramunt, en un dels episodis més dramàtics de tota la Guerra Civil a Igualada i comarca.³²

DIRECTOR D'HORIZONS

En aquells anys de la guerra, Casaus, que rondava el quart de segle, vivia al carrer de Manuel Ars (és a dir, al carrer de la Trinitat), 29-31, 1r 2^a. Una de les conseqüències derivades de les seves responsabilitats, va ser la direcció durant un temps indeterminat del setmanari *Horitzons* –que abans també havia dirigit Antoni Borràs–, un periòdic que va sortir entre el 28 de gener de 1937 i el 10 de desembre de 1938 (86 números) i que, ben diferentment del que diuen els textos biogràfics de Casaus, no era merament «republicà» sinó l'òrgan oficial del PSUC i de la UGT.³³ El setmanari va publicar-se la major part del temps sota censura

32. Sobre aquest assassinat en massa, vegeu Antoni Jorba i Soler, *Agonia d'una ciutat*, Igualada: Impremta Codorniu, 1982, p. 95-99; Miquel Térmens i Graells, *Revolució i guerra civil a Igualada (1936-1939)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 79-84; i Antoni Dalmau i Ribalta, «Els igualadins morts a la rereguarda», *Revista d'Igualada*, 39, desembre de 2011, p. 86-97.

33. M. Teresa Miret i Solé, *La premsa a Igualada (1808?-1982)*, Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983, vol. I, p. 495-499.

municipal. Diguem també que Casaus es va encarregar igualment de la corresponsalia del periòdic *Las Noticias*, òrgan barceloní de la UGT.³⁴

La primera col·laboració signada de Casaus a *Horitzons* va aparèixer el 26 de març de 1937 i anava signada amb el pseudònim *Oswald*. Es tractava bàsicament d'una crònica d'un míting celebrat al Bruc i en el qual van prendre la paraula «els companys Gumà, Casaus i Villar». Donava compte, doncs, de la seva pròpia intervenció en aquell acte i finalitzava dient: «Acaba [Casaus] amb un visca la UGT, que és unànimement contestat amb el puny enlaire». En els números següents van anar apareixent noves col·laboracions, signades igualment amb *Oswald* les de caràcter més ideològic o bé amb el seu nom quan es tractava de donar consignes o fer anuncis en la seva condició de secretari d'Organització de la UGT.

Espigolant entre els seus nombrosos articles a *Horitzons*, direm que, el 13-8-1937, *Oswald* denunciava que el pacte d'unitat CNT-UGT que acabaven de signar els comitès nacionals (espanyols) d'ambdós sindicats a Barcelona era una paròdia i lamentava que no s'hagués consultat la Regional Catalana; el 26-11-1937 alertava els antifeixistes contra els falsos rumors que desmoralitzaven la rereguarda; el 15-1-1938 s'ocupava del problema dels salaris i el cost de vida dels obrers; el 22-1-1938 entrevistava

34. Acord pres en la reunió del comitè comarcal de 21-10-1937 (ANC, Llibre d'Actes del secretariat comarcal de la UGT d'Igualada, PS-Barcelona, 1055, 3).

UNIO GENERAL DE TREBALLADORS
FEDERACIÓ LOCAL
GERMINAL VIDAL, 32

TELÉFON 153

IGUALADA

Nom Nicolau Casaus i Jené
domicili Mamel d'ochs núm. 29 pis 1^a, 2^a
Perteneix a la U. G. T. des de 24 d'octubre del 1936
Altres Sindicats que ha pertenescut C. N. 8

Quant de temps? 4 mesos aproximadament
Ha pertenescut a entitats polítiques o culturals? Culturals, si
polítiques, no, culturals Ateneu Igualada i T. J. C.
Càrrecs que hi desempejà _____

Data d'alta i baixa a les esmentades entitats Ateneu en actiu
T. J. C. Alta Febrer 1934, baixa Novembre del 1934
Entitat política on pertany actualment _____

Casaus

Impress d'afiliació de Nicolau Casaus a la UGT.

el company Claramunt sobre el Centre d'Instrucció Pre-militar; el 29-1-1938 parlava de la intervenció dels espectacles públics per part del govern de la Generalitat; l'11-3-1938 proclamava la urgència de construir refugis a la ciutat, que, a diferència d'altres poblacions semblants, encara no en tenia; l'1-4-1938 assegurava que «Resistir és vèncer» i feia una declaració solemne de fe en la victòria; el 8-7-1938 anunciava la creació d'un Menjador Popular a la ciutat, promogut pel Front Popular Antifeixista d'Igualada; el 15-10-1938 parlava d'Igualada i la guerra i de la visita efectuada a l'Hospital Militar de la ciutat, instal·lat feia molt poc...

EL COMITÈ OBRER DE CONTROL DE CAL MIRANDA

Ja sabem que l'ofici de Casaus era el d'impressor.³⁵ A més d'haver treballat a cal Poncell, després va fer-ho a la impremta de Francesc Codorniu i Bernadas, a la Rambla del General Vives (1929). Més endavant, tots dos germans Casaus i Jené van treballar de minervistes a l'empresa d'arts gràfiques

35. En algun moment que no podem precisar, Nicolau Casaus va treballar també com a obrer de la fàbrica de teixits d'Artur Clos i Planas (a cal Cuiner, carrer de Sant Josep, 27).

de Josep Miranda i Vives, situada al número 39 del carrer Nou (llavors de Germinal Vidal). En realitat, cal puntualitzar que Nicolau va tornar-hi, puix que ja hi havia treballat abans. Llavors cobraven 86,30 pessetes de setmanal cadascun, cosa que els situava en la gamma més alta dels sous de la casa.³⁶

Contra el que s'ha escrit, la impremta de cal Miranda no estava col·lectivitzada. Precisament per complir el decret de Col·lectivitzacions i Control del 24 d'octubre del 1936, que en el seu article 21 establia l'obligació de crear un Comitè Obrer de Control en les empreses no col·lectivitzades, els treballadors de cal Miranda van designar, el 6 de gener de 1937, els tres treballadors que integrarien l'esmentat comitè: Eduard Fàbregas i Arganza, Ramon Puigrodon i Ros i Nicolau Casaus i Jené, tots tres afiliats al Sindicat Obrer d'Indústries Gràfiques i Similars de la UGT d'Igualada, com la resta del personal de la casa. A partir d'aquell moment, la signatura dels documents bancaris i comercials corresponia al patró de la indústria i a dos treballadors de l'esmentat Comitè Obrer de Control, que van ser Nicolau Casaus i Ramon Puigrodon.³⁷ Cal dir, finalment, que el propietari de l'empresa sempre va parlar bé de l'actitud dels treballadors i del Comitè de Control en aquests anys de tutela forçosa de la seva indústria.

36. Cal dir que Josep Casaus i Jené, el germà de Nicolau, sempre va mantenir posicions molt més dretanes i que, el desembre de 1937, va ser assenyalat públicament per la comissió de govern del Consell Municipal d'Igualada en la relació que va publicar dels homes que «no ocupen el seu lloc d'honor a les fileres de l'Exèrcit Popular», és a dir, que eren desertors o fugitius. Vegeu *Full Oficial del Consell Municipal d'Igualada*, 155, 22-12-1937. Mig any més tard, hi tornava a constar, juntament amb Adeli Masip i Sàbat i d'altres, «com a individus que anaven a desertar i foren detinguts, els quals es troben de Fortificacions actualment en una Brigada Disciplinària» (*ibidem*, 209, 29-6-1938).

37. ANC, PS-Barcelona, 1482, 9. Els treballadors de cal Miranda eren tretze. A més dels dos Casaus, els altres eren dos minervistes més (Emili González Ruiz i Pere Tomàs i Vilanova), sis caixistes (Ramon Puigrodon i Ros, Joan Mestres i Ferran, Frederic Santacana i Borràs, Eduard Fàbregas i Arganza, Josep Marimon i Escabia i Agustí Puigrodon i Altisent), dos enquadradors (Martí Tort i Vilanova i Enric Claramunt i Solé) i un dependent (Anton Noguera i Gelabert).

LA REPRESSIÓ FRANQUISTA

Com per a moltíssims igualadins i anoiencs que van sortir-ne fortament represaliats, el final de la guerra va significar per a Nicolau Casaus l'obertura per part de les autoritats de la dictadura franquista d'un procés militar amb nul·les garanties jurídiques i pel presumpte delictes de rebel·lió (!). Si la repressió ja va ser tan generalitzada, més encara havia de fer-se sentir en el cas d'un home d'esquerres tan notori com ell.

El cas és que, després de l'entrada dels «nacionals», i pensant ingènuament –com tants d'altres– que el fet de tenir les mans netes de sang l'eximiria potser de la repressió dels vencedors, Casaus va romandre a Igualada. És el mateix que va fer Antoni Borràs, expulsat feia poques setmanes del PSUC. Àngel Villar, en canvi, que tenia poques arrels a la ciutat, va fugir dificultosament amb tota la seva prole i acabaria passant a França, com ja ho hem dit.

Casaus, doncs, vivia a cal Masip, al carrer de Santa Maria, núm. 18, i treballava aleshores de dependent de comerç d'aquella botiga de «roba blanca i novetats per a senyora» (Vda. d'Emili Masip). Per a ell, van transcórrer uns quants mesos d'incertesa i transició, ja que fins i tot la maquinària repressiva franquista, que en aquells moments estava processant unes cinc-cents persones alhora només en el partit judicial d'Igualada, necessitava el seu temps. Però el dia 21 de setembre de 1939, Casaus va ser detingut i ingressat primer a la presó cel·lular de Barcelona (presó Model) i després al dipòsit municipal d'Igualada i a la presó habilitada al Palau de les Missions de Barcelona.

La causa que se li va obrir amb data 28-9-1939 va ser el sumaríssim d'urgència núm. 17040/356, i va ser instada com de costum pel cap delegat comarcal d'Informació i Investigació de la FET y de las JONS, Antoni Jorba i Soler, i pel secretari d'aquest departament, Joan Lladó i Font. A més d'altres acusacions ja previsible, la seva declaració inicial afirmava que Casaus «usaba pistola y llegó

Coberta del procés contra Nicolau Casaus (1939)

a poseer cuatro». La causa va incorporar també un informe anònim però datat a Igualada l'1-8-1939 i sens dubte redactat a la mateixa delegació de la Falange, en el qual es concretaven amb molta rotunditat diverses acusacions contra Casaus, «*un individuo que su presencia por las calles causa vivo malestar en los ex-combatientes y en las personas de derechas*».

Immediatament van corroborar la denúncia diverses persones. El primer declarant, l'impressor Antoni Poncell i Martí, va recordar que Casaus havia estat aprenent a casa seva i va explicar que, a l'inici de la guerra,

«el Comité se hizo cargo de la imprenta y la selló, empezando el Comité a disponer de ella como de los operarios y más tarde se socializó e incautó la U.G.T., pasando a denominarse «Imprenta Colectivizada

*U.G.T.» haciéndose cargo del despacho de la misma el Nicolau Casaus, [...], continuando así un poco tiempo, durante el cual, y en situación tan sumamente anómala el Casaus era administrador de ella, relacionándose con los antiguos clientes, cobrando facturas, etc. Durante todo el dominio rojo, el declarante [Antoni Poncell] tuvo que permanecer huido de Igualada, pasándose a la España Nacional, y al hacerse cargo nuevamente de su imprenta, encontró a faltar una máquina "Linotyp" en la desaparición de la cual supone intervino el Casaus».*³⁸

Ben aviat, va incorporar-se a la causa un informe en el qual es donava compte de les diverses mencions relatives a Casaus que havien aparegut al periòdic *Horitzons*, així com dels articles que havia signat amb el pseudònim d'*Oswald*. En la seva primera declaració, Casaus va intentar restar importància al seu paper a *Horitzons* i al sindicat, va refusar haver estat fundador del PSUC i haver empaitat els emboscats, va negar també haver escrit articles amb el pseudònim esmentat i, finalment, pel que fa a les armes, va dir que mai no havia utilitzat pistola «*y solamente como medida de precaución le facilitaron una por los sucesos de mayo [els Fets de Maig de 1937] que solamente conservó ocho días*».

En una altra compareixença (29-12-1939) i continuant amb el lògic intent de salvar-se, Nicolau Casaus va recordar el seu passat catòlic i

38. Casaus diria després que la seva presència com a administrador de cal Poncell només va durar vuit dies, cosa que va corroborar un empleat de la impremta, Bonaventura Casas i Ribalta, que va puntualitzar també que la indústria havia estat col·lectivitzada després d'haver estat abandonada pel patró fugit. Casas també va desvincular completament Casaus de la història de la linotípia, que en realitat, i segons un altre empleat de nom Josep Badia i Rabat, va ser requisada el gener de 1939 amb una ordre del Comissariat de l'Exèrcit de l'Est.

Diguem també que una segona declarant, Antònia Brunet, va explicar una confusa història relativa a un intent d'emboscar el seu fill, Antoni Barral, en la qual hauria intervingut Nicolau Casaus.

fejocista i va intentar justificar la seva militància sindical i política en altres causes: «*Que ingresó durante el Movimiento y fué elemento activo de sus organismos directivos para salvar a sus familiares que estaban todos perseguidos, ya que toda su familia es de derechas, y de cuatro hombres de la familia tres estaban detenidos en el S.I.M., habiéndole asesinado una tía en Madrid y otra muy perseguida*».

En la causa que anem resseguint figuren altres declaracions que criden l'atenció perquè, més enllà de reconèixer els càrrecs orgànics de Casaus a la UGT, no solament no contenen elements acusatoris, sinó que, en molts i significats casos, fan constar que l'encausat va protegir o avalar diverses persones de signe dretà.³⁹ Per contra, és molt explícit i detallat l'informe inculpatòri de l'alcalde Francesc Matosas, de data 25-10-1939, que recull i magnifica totes les acusacions, entre les quals la de les presumptes «orgies» que, segons alguns, s'organitzaven al local del CADCI, al carrer de l'Amnistia.

CONDEMNNA DE PRESÓ

Conclou la formació de la causa, el dia 18 d'abril de 1940 va tenir lloc el consell de guerra contra Casaus. Segons les seves paraules, el seu advocat defensor, que va ser l'alferes jurídic militar Tomás Alcoverro, a penes hi va intervenir i va passar-se tot el judici fent capcinades. En la seva intervenció, el fiscal va sol·licitar contra Casaus la pena de mort –fet habitual en els processos similars de l'època–, mentre que el defensor va demanar una condemna de presó de sis mesos i un dia. Finalment, la sentència dictada el mateix

39. Així, van declarar en aquest sentit a favor seu, entre d'altres, Francesc Codorniu i Bernadas, Joan Ratera i Martí, Josep M. Lladó i Bausili, Joan Rojas i Soler, Josep Miranda i Vives, Ramon Riba i Carrer, Marcel·lí Farrés i Boladeras, Josep Martínez, Ramon Borràs i Domènech, Josep Pelfort i Sala, Artur Clos i Planas, Montserrat Llobet vda. Xuclà, Carles Fàbregas i Palau i Josep Palà i Biosca.

dia pel consell de guerra permanent núm. 1 de Barcelona el va condemnar, per un delictes d'adhesió a la rebel·lió militar, a la pena de reclusió perpètua –que podia arribar fins a un màxim de 30 anys.⁴⁰ Sembla que en l'evitació d'una possible condemna a la pena de mort hi va tenir molt a veure la intervenció del bisbe de Barcelona, Gregorio Modrego Casaus, oncle avi seu, i d'un jesuïta, el P. Thió [*Alfons M. Thió Rodés?*], però d'aquestes hipotètiques gestions no en resta cap rastre documental.

Així, doncs, cal desmentir amb rotunditat totes les nombroses referències que s'han escrit sobre una presumpta condemna a mort i les conseqüències que s'haurien derivat d'una espera angoixosa de l'execució. Val a dir que el mateix Casaus, amb les seves pròpies explicacions, va abonar aquesta versió encara molt més dramàtica de la seva tragèdia personal d'aquells dies. La causa d'aquesta conducta cal cercar-la probablement en el fet que la notificació de la sentència va endarrerir-se una colla de mesos –dictada el 18-4-1940 i aprovada per l'auditor de guerra el 25-5-1940, no va tenir entrada a la presó fins al 5-7-1940–, un llarg període d'espera que Casaus, que vivia a la Model amb alguns presos que ells sí que es trobaven al *corredor de la mort*, va viure amb una terrible incertesa.⁴¹

40. Quan ja es trobava en llibertat condicional, i per resolució del cap de l'Estat de 2-3-1945, Nicolau Casaus va beneficiar-se d'una commutació de la seva condemna de reclusió perpètua per una de 20 anys i un dia de reclusió major. Posteriorment, va beneficiar-se d'un indult de 9-10-1945 que li va permetre que quedés extingida la pena principal (certificació de la commutació a l'expedient penitenciari, ANC, Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona, CPHB, fons 1-236).

41. La versió d'una presumpta condemna a la pena de mort ja va ser desmentida *de facto*, per primera i única vegada –que sapiguem–, per J. M. Solé Sabaté a l'article que hem citat més amunt. Les biografies «oficials», per contra, insisteixen en la versió de la pena de mort i la commutació posterior.

Cal dir, d'altra banda, que els «72 dies» terribles de què parlava Casaus a vegades no van ser, doncs, els que separaven la condemna de mort d'una commutació posterior, sinó els que van transcórrer entre el dia de la sentència fins a la notificació d'aquesta darrera.

VÍCTIMA D'UN INTENT D'ESTAFA

En aquells mateixos anys, Casaus va veure's implicat en un assumpte que podríem anomenar tangencial i que s'encavalcava en el temps amb la causa principal que el va portar al consell de guerra, però que és revelador de la situació en què es vivia en aquells primers mesos del nou règim. Per resumir aquest episodi, que va generar un procediment sumaríssim ordinari en el jutjat militar d'Igualada, podem recórrer a la síntesi que en feia una de les diligències del processament:⁴²

*«Que al encartado en el presente procedimiento, Ramón Castellort Llambés se le imputan los hechos de que [...] exigió a un tal Nicolás Casaus de la Fuente Gene, cincuenta mil pesetas, pagaderas a plazos semanales de mil, y si no accedía le denunciaría a la Autoridad por su actuación izquierdista durante el dominio rojo-separatista. El Casaus accedió, poniendo en conocimiento de la policía que, para ultimar detalles y entregar el dinero, se reunirían ambos en la casa de éste. Personados agentes del SIMP en el domicilio del mencionado Casaus, fueron testigos de lo que ha motivado la incoación del presente procedimiento, corroborándose los cargos».*⁴³

Segons la causa, tot venia del fet que Ramon Castellort, gendre del propietari de la llibreria i botiga de queviures de cal Poncell del carrer de Santa Maria i nascut l'11-9-1885, es trobava en la necessitat d'haver de pagar una hipoteca, i no podia fer-hi front, segons ell, a causa dels perjudicis que li havia causat, a la seva botiga, l'actuació del «Comitè» durant la guerra. Sempre segons aquesta causa, i a canvi de les 50.000 pessetes, Castellort se sentiria rescablat dels danys soferts i, en comptes de denunciar Casaus, es prestaria a estendre un aval de bona conducta a favor d'ell. Amb el que no comptava Castellort és que Casaus

posaria els fets en coneixement de la policia, que va detenir la persona que intentava fer-li xantatge.

D'aquesta causa, Casaus va sortir-ne, com és lògic, amb un sobreseïment definitiu que li va ser notificat mentre es trobava complint condemna al destacament penal de Sant Llorenç de Morunys. Pel que fa a Ramon Castellort, acusat pel fiscal juridico-militar d'un delictes frustrat d'estafa, va ser condemnat a una pena de quatre mesos d'arrest major que ja no va haver de complir a causa del temps en què havia estat detingut de manera preventiva.⁴⁴

L'ESTADA A LA PRESÓ

El cas és que, en aplicació de la condemna imposada en el procés principal, Nicolau Casaus va haver de començar a complir la pena de presó, en el càlcul de la qual ja li comptava el temps que portava de presó preventiva. Del seu pas pels establiments penitenciaris que va conèixer, ell mateix va anar explicant també, molts anys després, algunes circumstàncies i anècdotes a vegades doloroses i punyents. Per exemple: «[...] Vio imágenes dantescas, terroríficas, como aquella vez en que se abrió la puerta de la celda 338 que ocupaba con otros presos y uno de éstos, un gigante que había luchado como un héroe en el frente, se tapó con una sábana pretendiendo que no lo iban a encontrar. Lo cogieron a rastras y fue fusilado».⁴⁵

44. A Ramon Castellort i Llambès no van estalviar-li la condemna els informes aportats a la causa pel delegat del servei d'Informació i Investigació de la Falange i per l'alcalde d'Igualada en els quals es feia constar que l'acusat «siempre ha sustentado ideas católicas y derechistas, perteneciendo a una familia honradísima y de abolengo Tradicionalista, católico practicante y ejemplar». S'hi feia constar, també, que en aquells moments estava afiliat a la FET y de las JONS i que, durant el «período rojo», el seu domicili i botiga havien estat «materialmente vaciados por las continuas requisas que ordenaban las autoridades rojas» (causa núm. 18.376, TMT, AGMB).

45. A. Sanchis, *El señor del Barça...*, p. 19-20.

42. Causa núm. 18.376; inici de les actuacions: 7-12-1939. TMT, AGMB.

43. El SIMP era el Servicio de Información y Policía Militar.

Casaus en l'època de la seva estada forçosa a Sant Llorenç de Morunys (1943) (foto família Casaus)

Va explicar també, ací i allà, que un dels seus companys de presó havia estat Josep Solé i Barberà (1913-1988), el conegut advocat i polític també del PSUC; que mai no el van torturar físicament; que la presència de les monges de la Mercè, en particular la simpatia d'una tal sor Irene, va ser un alleujament per a ell; que, davant la seva resposta a una enquesta sobre la vida a la presó, li van encarregar la direcció de l'economat, de manera que mai no va passar gana; que dedicava molt de temps a llegir i que va millorar notablement el seu català escrit en aquests anys; que a la presó és on havia adquirit l'hàbit de fumar cigars –els futurs i mítics *montecristos del 3*– i fer la migdiada; etc., etc.⁴⁶

46. El llibre de M. Tomàs Belenguier, *Nicolau Casaus. Un señor embajador*, reproduceix a la p. 22 un poema que Nicolau Casaus va escriure amb motiu del dia del sant de la seva filla Roser (presó Model, 7-10-1940). A les 26 i 28 del mateix llibre es reproduïxen dues cartes a la seva mare, una des de la Model i una altra des de Sant Llorenç de Morunys.

Després de tres anys i dinous dies de presó, el 16 de desembre de 1942, Casaus va ser traslladat a un camp de treball de Sant Llorenç de Morunys, una colònia penitenciària del servei de Ponts i Camins on ell va treballar a les oficines. Justament en una sortida del camp és quan va fer-se retratar a l'estudi fotogràfic de Jaume Huch i Guixer, a Berga, cofat amb una boina. I el 31 de desembre de 1943 va ser destinat al destacament del servei militar de Construccions, a Barcelona. Per fi, el 3 d'abril de 1944 van donar-li la llibertat condicional –«*sin destierro*»– i va sortir al carrer l'endemà: havia passat quatre anys i set mesos sense llibertat.⁴⁷

S'ha dit que poc després se'n va tornar amb tren cap a Igualada, on la policia municipal l'esperava a l'estació i el va rebre amb la frase sarcàstica de: «*Mira, ya ha llegado el nuevo alcalde*», en al·lusió als anys de la República i la guerra en què havia corregut el seu nom o ell havia expressat aquest desig.⁴⁸ Per aquesta rebuda, i per les reaccions que va anar trobant després a la ciutat, Casaus va comprendre que a Igualada el perseguirien els records del temps de la guerra a cada moment, de manera que va decidir girar full, anar-se'n a viure a Barcelona amb la seva esposa i iniciar una vida nova. Ell mateix explicaria també, qui sap si com una manera de justificar l'oblit del temps passat,

47. Com era prescrit en la legislació de l'època, la llibertat condicional no significava l'extinció plena de la responsabilitat. La cancel·lació definitiva de la pena de presó, fins i tot aplicada la commutació de què ja hem parlat, no li corresponia a Casaus fins al 21-9-1959. Així i tot, i gràcies a una redempció per treball i a una redempció extraordinària (aquesta darrera per aprovats en exàmens d'ensenyament cultural i de religió, per la festa de la Mercè, per la festa del Caudillo, etc.), se li van abonar 3 anys i 19 dies, de manera que la data de compliment («liberación definitiva») s'avançava al 2-9-1956 (expedient penitenciari, ANC, CPHB, fons 1-236).

Com ha escrit J. M. Solé i Sabaté, *El enigma político...*, art. cit., «*Nicolau Casaus no podía intervenir en nada que estuviese relacionado en actividades políticas no franquistas porque habría sido considerado reincidente. Un ardid que el régimen dictatorial usó siempre para paralizar potenciales enemigos políticos*».

48. Entre altres, vegeu *El Mundo Deportivo*, 11-8-2007.

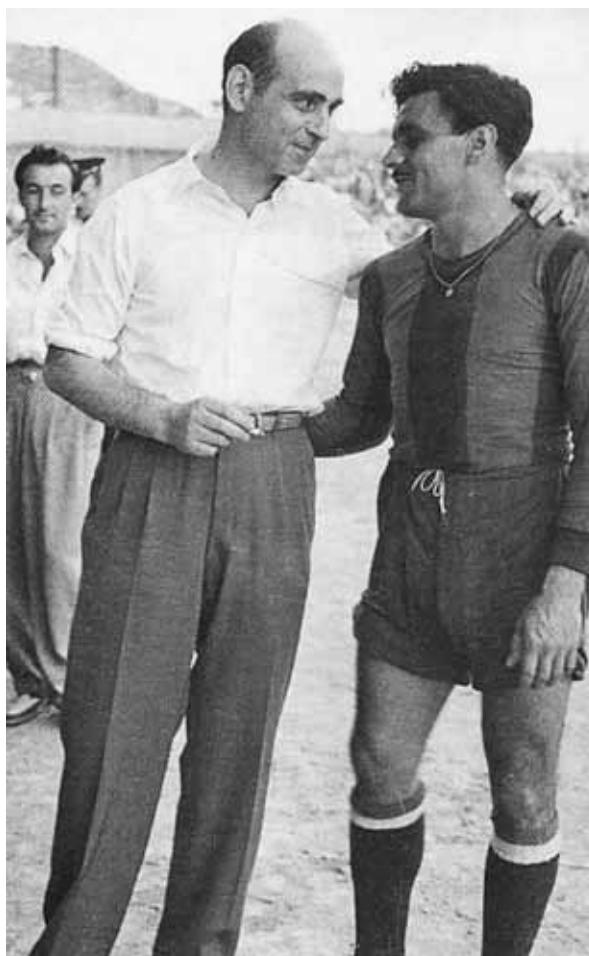
Casaus amb la seva filla Roser caminant pel carrer de Custiol (c. 1944) (foto família Casaus)

que l'etapa de la presó Model li havia produït un profund desencant amb relació a la condició humana i política de la gent...⁴⁹

CANVI DE VIDA

El cas és que Casaus va muntar una empresa tèxtil amb un altre empresari, Rosendo Camps (Tejidos Camps, Casaus y Cía, S. en C.), al carrer Diputació, 351. Les coses van anar-li bé en el negoci i, en l'ordre familiar, va tenir un segon fill, Albert (1948-2005), que dissortadament moriria poc abans que ell. Ben aviat, va adquirir el carnet de soci del Barça i va implicar-se molt activament a la Penya Solera, inici del camí que el portaria a la vicepresidència del club, que va ostentar durant vint-i-tres anys. En aquest trajecte venturós de la seva vida, el 13 de desembre de 1975 va haver de passar pel dolorós tràngol de la mort en accident de circulació de la seva esposa, Pepita Masip, que justament tornava d'Igualada. Viudo, doncs, Casaus va contreure un segon matrimoni amb Conxita Sanfeliu i Malet l'any 1980.

Els anys de la seva maduresa i de la seva senectut són precisament els més coneguts de tothom, i escapen ja a l'abast d'aquest treball. Casaus va morir vell i de llarga malaltia, als 94 anys, concretament el 8 d'agost de l'any 2007, a Castelldefels, on va viure els últims mesos (Portamar Residencial). Va traspasar enmig del reconeixement i l'afecte de molta gent, en especial dels seguidors del F. C. Barcelona i dels aficionats al futbol en general. Comptat i debatut, tot fa pensar que va tenir una vida plena, forjada amb uns ideals generosos durant uns anys certament convulsos i dramàtics. A Igualada, en la seva joventut.⁵⁰

Casaus amb Ramon Villaverde (mitjan anys 50)

ANTONI DALMAU I RIBALTA (Igualada, 1951) és el director de la *Revista d'Igualada*. Ha publicat una vintena de llibres, el darrer dels quals, *El procés de Montjuïc. Barcelona al final del segle XIX*, va guanyar el premi Agustí Duran i Sanpere d'Història de Barcelona 2010.

49. J. M. Solé i Sabaté, *El enigma politico...*, art. cit.

50. L'autor vol agrair a Roser Casaus la cessió d'algunes de les fotografies que il·lustren aquest article.

